

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 31. marca 1869. ☞

Gospodarske stvari.

Kako naj bi se nove šole osnovala v napredek kmetijstvu?

Šole s tem namenom imenujejo se navadno kmetijske napredovalne šole (Landwirthschaftliche Fortbildungsschulen). Po drugih državah imajo jih že dolgo, v našem cesarstvu so jih naredili še le v nekaterih deželah, pri nas jih tudi še ni.

Ako se hoče pomagati kmetijstvu na noge, treba, da kmečki fantje se začno učiti umnega kmetovanja. Oče se ga ni nikoli učil; le iz skušenj svojega očeta je sin povzel kar vé in zná, pa pravega, temeljitega je malo. Ker se pa naši gospodarji niso učili kmetijstva, zato jim še v glavo ne gré, da bi se kmetijstvo moralo učiti, ter zasmehujejo druge, ki jim pravijo, da je poduka treba. „Kdo se bo iz bukev učil in v šoli kmetijstva — tako govorijo, in še zameriti jim ne smemo, da tako govorijo, ker ne vejo, kaj da govorijo. Fanta pošljejo h kovaču, da se kovaštva uči, — k mizarju, da se mizarstva uči, — k krojaču, da se krojaštva uči, — le kmetijstva se ni treba učiti, saj je dosti, da fant za hlapca dela! Take krive misli so tako vkoreninjene, da je težko jih ljudem iz glave izbiti, čeravno vidijo, da kmetijstvo ne gré naprej kakor bi imelo.

Le poduk v šolah bode sčasoma pregnal te mège, in kadar bode mladina naša, podučena v šolah, sama videla, da očetje njih so premalo vedeli in premalo znali, zginila bo tudi kriva misel, da ni treba se učiti kmetijstva.

Poglejmo, kako se napravljajo te šole drugod?

Namen teh šol je, da se podučujejo v njih taki sinovi kmečkih gospodarjev, kateri so ljudske začetne šole že dovršili (končali). Treba je za te šole, da soseska jej oskrbi eno ali dve sobi, — da dobí kakih 100 gold. za to, da se kupijo za šolo v poduk potrebni pomočki, in da izveden učitelj, fajmošter, kaplan ali kdo drug prevzamejo učiti to in uno v tej šoli. — V doljni Avstriji so po kmetih naredili že 42 tacih šol, v ktere hodijo ne samo sinovi kmetov, temuč tudi kmetiški gospodarji sami. Te šole so večidel le zimski čas od vseh Svetih do sv. Jurija.

Da morejo učenci razumeti kmetijski nauk, treba je, da se popred podučijo v tacih vednostih, ki so podlaga umnemu kmetovanju.

Naj povemo, kaj se je letos učilo v eni tacih šol (v Glognicah).

Prvi nauk je bil v kmetijskem računstvu (rajtanji), meriti planjave in določevati kubično razmérje (Kubikmass). Učil ga je dobrovoljno vodja ondašnje fabrike.

Drugi nauk: kratek popis zemlje z zgodovino, da vsak svojo domovino pozná in tudi druge kraje po svetu, zlasti v kmetijstvu, živinoreji itd. imenitne. Učil je ta nauk učitelj ljudske šole.

Tretji nauk: natoroznanstvo, da človek vé in pozná vsakdanje prikazni in njih upliv na človeka, živalstvo, rastlinstvo, na priliko, kaj je svetloba, toplota, zrak, blisk itd. Učil je dobrovoljno ta nauk neki doktor.

Četrti nauki vaja v navadnih spisih, ki jih kmet potrebuje v gospodarstvu svojem, da zná zapisovati si dohodke in stroške, pobotnice in spričala pisati, pogodbe delati itd.

Nauk je zastonj. Učilo se je ob sobotah od 9. do 11. ure dopoldne in ob nedeljah popoldne od 3. do 5. ure.

Živinorejci posluš!

Slavnoznani general pl. Nádosy, o katerem so „Novice“ že govorile, mi je prijazno izročil svoj rokopis „Reise-Notizen aus Frankreich und England 1866“ (Potopisne črtice iz Francoskega in Angleškega v 1866. letu), da ga berem in izvem marsikaj, kar se sicer lahko ne izvé. Slavnemu našemu popotniku odpirale so se po Francoskem in Angležkem palače in krasna poslopja; al mikalo ga je tudi ogledavati imenitne konje, goveda itd. Čuda se beró v tem potopisu. Naj le eno črtico vzamem iz zanimivega rokopisa in jo povem našim gospodarjem.

22. novembra 1866. leta je general Nadosy na Angleškem prišel v grofijo Maidstone; tu in v okolici njeni se je mudil 3 dni, in ogledal vse znamenitosti. Velika ta okolica je najlepši vrt angleškega kraljestva, — podobna je gaju najkrasnejših krajev, in obdelana tako, da se kaj lepšega na svetu težko vidi. Pred vsem drugim pa se odlikuje posestvo gosp. Betts Esquire-a v Prestonhall-u. Opustivši ogled krasnega grada in dragocene hišne oprave podajmo se v majerijo, ki sloví za prvo in najimenitnejšo na vsem Angležkem. Tu stoji 110 goved najžlahnejših plemen, ki se redko kje drugej vidijo. Rodopis vseh je v posebni matici zapisan. Videl sem tu dva bika amerikska iz rodú slovečega bika „Grand Duke“ (veliki vojvoda) imenovanega; vsak izmed nju je presegel velikost bivola in vsak je tehtal blizo 34 centov. Vse krave tega rodú se imenujejo „Grand Duchesse“ (velike vojvodnje) in se imenujejo po številkah: prva, druga itd.; 5 mesecev star junček „Grand Duke IX.“ je bil vpričo mene za 5000 gld. prodan. Od tega plemena je Mr. Betts kupil 13 glav za 70.000 gold., in med temi gori imenovana dva bika za 10.000 gold. Na krave se spuščata ta bika — po čem neki? — po 100 goldinarjev plača vsak gospodar, ki kravo pripelje

k enemu ali drugemu teh bikov. — Vsako govedo ima svoj prostoren hlev; skozi hleve se po železnici prepljuje klaja; vse je izvrstno lično in čedno, zraven pa tudi prav pametno narejeno.

Naj te črtice zadostujejo, da vidijo naši gospodarji, koliko bogastva je po svetu in kako visoko cenijo govejo živino; vidijo naj pa tudi, koliko dobička donša živinoreja.

To ni res, to je vse laž! — morebiti poreče ta ali uni. Mi pa mu odgovorimo: to vse je čista resnica; al nismo je povedali zato, da bi mislili, da tudi pri nas more kaj takega biti. Posneli smo te črtice le zato iz omenjenega potopisa, da naši gospodarji vidijo lestvice živinoreje visoke in nizke, in kdor ne more do višave, naj se saj v nižavi pomikuje naprej, da vloví več dobička z živinorejo, — prvi pogoj za ta napredek pa je, da si poiščemo žlahnejših plemen. Sadjerejci že davno poznajo velike razločke med jabelki in jabelki, kar se tiče njih dobrote in cene, — treba tedaj, da na divjake naših navadnih goved začnemo cepiti žlahne.

Dr. J. B.

Naznanila.

* Gospodarjem, ki hmelj prideljujejo, dajemo na znanje to-le: Skušnja uči, da hmelj ne obródi več let zaporedoma dobro, in to zato ne, ker sadike starikaste postanejo, oslabijo ali zbolijo, zlasti če so prejšnja leta veliko pridelka dale. Treba tedaj včasih za nove sadike skrbeti. Kje pa takih dobiti, pravih in žlahnega plemena? Znano je, da česki hmelj in sicer tisti, ki ga imajo v Zadeču (Saaz), je prvi, ki prekosí vse druge. Da se tedaj veste na pravo mesto obrniti, naznanjamo vam, da dobroznani in skušeni g. W. N. Stallich v Zadeču na Českem ga prodaja in sicer 1000 sadik najbolje sorte z zavojem (embalažo) vred po 7 gold. 70 kr. Kdor tedaj želi tega hmelja, naj se pod naslovom „W. N. Stallich, ämtlich geprüfter Hopfensensal in Saaz in Böhmen) obrne do njega in ob enem mu pošlje denar. Lansko leto je blizo pol milijona sadik razposlal po svetu.

* Sadjerejci ali podružnice kmetijske, ki želé cepičev od kakih 100 najžlahnejših jabelk in hrušek, naj se brž obrnejo do podpisanega oskrbnika družbenega vrta; dobijo jih z imeni vred.

Tudi učitelji ljudskih šol, ki želijo murbovega semena, ga dobijo tukaj, ker ga morem že kaka 2 do 3 funte razdeliti.

Schollmayer,
oskrbnik vrta družbe kmetijske v Ljubljani.

Gospodarske novice.

* S plugi, ktere sopar goni, kakor vozove na železnicah naših, so začeli na Angleškem čedalje bolj orati. Že na 500 grajščinah imajo panopluge. Oranje enega orala zemlje na 6 do 8 palcev globokih razorov stane 5 do 6 gold.

* Ruska „Pomona“. Letošnje leto začne na Ruskem izhajati velik vrtnarski časopis s podobami sadja pod imenom „Ruska Pomona“. Opisaval bode ta časnik vse vrste sadja, ktere pridelujejo v Rusiji ali katerim je Rusija domovina. — Gotovo zanimiv časnik!

Nove postave.

Porotne sodbe za pregreške tiska.

„Novice“ so že naznanile, da postava, po kateri pregreški ali hudodelstva, doprinesena po tisku v čas-

nikih ali knjigah ali družih tiskih, v prihodnje pridejo pred sodbo priseženih mož ali — po stari slovenski besedi — pred porotnice, je cesar potrdil. Državni zbor je tako postavil dozda naredil le za pregreške in hudodelstva tiska, in ni prišel še do tega, da bi bil, kakor je v pravih ustavnih državah za vse pregreške in hudodelstva šega, naredil postavil tudi za vse. Prav po malih kapljicah nam doteka studenec ustave, ktere je največ še zmiraj na papirji. Zato tudi mi ne moremo tako iz sebe biti zaradi te kapljice, ki smo jo zdaj dobili, kakor so nekteri časniki; saj to ni več, kakor spet le drobtinica ustave, in kako se bode vršila, kazala bode skušnja, ko bomo videli sestavo priseženih mož.

Naj bralcem našim povemo, kako bojo porotne sodbe se opravljale.

Porotna sodnija je sestavljena iz sodnikov cesarskih: dveh ali štirih z enim predsednikom in pa iz 12 priseženih mož. Porotne sodbe so navadno vsake kvatre enkrat; vendar tudi morejo večkrat biti, ako predsednik dotične c. kr. više deželne sodnije to za potrebno spoznava.

Ko je s toženim končana razprava, pri kateri so vsi priseženi možje pričujoči, potem sestavi sodnija vprašanja, na ktera imajo ti možje odgovoriti le z besedo: „da“ (ja) ali „ne“, to je, ali je zatoženec tega kriv ali ne, kar vpraša sodnija. Da morejo priseženci na vprašanja odgovor dati, morajo vse na tanko prevdariti, kar so slišali iz očitne obravnave; zato se podajo v posebno sobo, kjer se posvetujejo in kamor ne sme brez dovoljenja predsednikovega noben drug človek, pa tudi priseženi mož ne sme te sobe zapustiti. Ko je posvetovanje končano in priseženi možje po večini glasov izrečejo, da zatoženec ni kriv, mora sodnija zatoženca brž oprostiti. Če pa rečejo, da je kriv, potem mu sodnija določi kaznen; če pa je sodnija enoglasno te misli, da so priseženi, ki so zatoženca krivega spoznali, se v poglavitni stvari zmotili, potem po službeni dolžnosti izroči razsodbo drugim prisežencem. — Zoper razsodbo prisežnih mož je pritožba do najviše sodnije pripuščena.

Kako pa se sestavlja porotna sodnija? Priseženi možje se vzamejo iz onega mesta, kjer svoj sedež tista cesarska sodnija ima, ktera obravnava pravdo, in le takrat se skličejo priseženi možje tudi iz sosednih sosesk, kadar se ne dobi v mestu 300 priseženih mož, po postavi sposobnih.

Kdo pa ima lastnosti priseženega moža? Vsak možk, ki je avstrijsk državljan, 30 let star, ki zná brati in pisati, najmanj eno leto stanuje v tisti občini, brez priklad saj 20 gold. direktnega davka plačuje, ali ki je doktor, ali advokat, notar, profesor, ali da je na tehničnem vseučilišču dovršil maturo. Priseženi mož pa ne more biti: kdor je na telesu ali na pameti tako bolan, da ne more spolnovati dolžnosti priseženca, ali kdor ne vživa v svoji občini vsih državljanskih pravic, kdor je po kazenski sodnji obsojen in je zgubil volilno pravico v občini svoji, ali kdor je v kazenski preiskavi. — Duhovni, ljudski učitelji, ces. uradniki (razun profesorjev) in vojaki, kakor tudi uradniki pri poštah, železnicah, telegrafih in parabrodih so oproščeni dolžnosti prisežnih mož. V mestih, ki imajo več kot 100.000 prebivalcev, se izbere en prisežen mož iz 400 prebivalcev, — v mestih, ki štejejo čez 50.000 duš, se izbere eden iz 200, v manjših mestih pa eden iz 100 prebivalcev.

23. dan prihodnjega meseca aprila se začneja čas, da se ustanovijo porotne sodnije.